

Sendikal Harekette Alternatif Arayışlara Dayanak Oluşturacak Sosyolojik Gerçekliğin Bilgisine Sahip Miyiz?

Taner AKPINAR*

Öz

İşçi sınıfı hareketinin yeni biçimlerini arayış noktasında sosyolojik gerçekliğin bilgisinden hareket etmenin temel unsurlardan biri olduğu düşüncesiyle, bu yazı, konuya ilişkin bilimsel araştırma gündeminin yeterli bir düzeyde olup olmadığını tartışmaktadır. Bu açıdan, ilk olarak, sosyal bilimlerdeki araştırma süreçlerinde yaşanan epistemolojik geçiş ve bunun endüstri ilişkileri araştırmalarına yansımaları incelenmektedir. İkinci olarak, yerel düzeyde, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri disiplini bünyesinde, endüstri ilişkileri alanına yönelik araştırmalarda hangi kuramsal ve kavramsal yaklaşımların benimsenmesi gerektiğine ilişkin tartışmalar irdelenmektedir. Son olarak da araştırma gündemine alınması gereken bazı hususlara dikkat çekilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Çalışma ilişkileri, yeni sendikal arayışlar, sosyal politika

Do We Have A Sociological Understanding of Social Reality to Promote New Forms of Working-Class Movement?

Abstract

Believing that sociological understanding of social fact is one of the most important factors to promote new forms of working-class movement, this paper intends to discuss whether the scientific study of the issue is sufficient or not. In this respect, first it examines the epistemological transition in social research and its reflections in the area of industrial relations. Second it evaluates the discussion of theoretical and methodological approaches on the agenda of the discipline intended to carry out research into the area of industrial relations at local level and entitled labour economics and industrial relations. Finally, it makes some points to be brought on the research agenda.

Keywords: industrial relations, seeking new forms of working-class movement, social policy

Makale gönderim tarihi: 13.09.2016 Makale kabul tarihi: 05.10.2016

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, tanerakpinar@akdeniz.edu.tr.

Giriş

Sendikacılığın yok oluşuna tanıklık ediyoruz. Bunun için ağlamak gerekmiyor. Bu, daha çok, kurumsal bir yok oluşturma ve alternatifi geliştirilebilir. Dahası, emekçi sınıfların içinde bulunduğu reel durum, düşünsel ve eylemsel düzlemde alternatifler üretmeyi zorunlu kılmaktadır. Sendikal örgütlenme konusunda başka seçenekleri tartışma gündemine almak birincil önceliklidir. Çünkü bu konuda bir çözüm üretmeksizin diğer konuların hallolmasını beklemek gerçekçi gözükmemektedir. Emek Araştırma Dergisi de, bu sayısında, yerinde bir tema seçimi ile alternatiflerin izini sürüyor. Bu yazı da, söz konusu iz sürme çabasına katılma niyetindedir.

Sendikal örgütlenme konusunda alternatif modeller yaratabilmek için, toplumsal sınıflara dair sosyolojik gerçekliğin bilgisinden hareket edilmesi temel unsurlardan biridir. Yerel düzeyde, bu konudaki yeni inşa çabalarına sağlam bir temel oluşturacak bilgi birikiminin, an itibarıyla, tatmin edici bir düzeyde olduğundan söz edilemez. Bunun belli başlı nedenleri vardır. Listeye başkaları da eklenebilir olmakla birlikte, liste başı olabilecek nitelikte olanlara dair şunlar söylenebilir.

İlk olarak sosyal bilimlerde yaşanan makro dönüşüme ve bu dönüşümün, toplumsal sınıflar ve çalışma ilişkileri alanındaki bilgi üretme sürecine yansımalarına işaret etmek gerekir. İkinci olarak, yerel düzeyde, akademiye bu konu ile doğrudan ilgili olan Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri (ÇEEİ) disiplininin kaynaklı sorunlar gündeme getirilebilir. Bu bağlamda özellikle, ÇEEİ bünyesindeki söz konusu sorunları aşma ve sosyolojik gerçekliğin bilgisine giden yolda yol gösterici olma iddiasını taşıyan tartışmalara yer vermek anlamlı olacaktır. Son olarak da, alternatif yaratma çabalarına katkı sunabilecek nitelikte olan ama gündem dışına itilen kimi olgulara ve alternatif yaratma çabalarını sekteye uğrattıkları nitelikteki toplumsal gerçekliğe yabancı gündem maddelerine dikkat çekilmeye çalışılmaktadır.

Bu yazı, sendikal örgütlenmeye ilişkin alternatif düşünceler üretme noktasında bilimsel bilgi üretme sürecindeki birtakım sorunlara dikkat çekecekse de, ilgili sorunları çözüme kavuşturmak gibi bir iddia taşımamaktadır. Bu, yalnızca bu yöndeki tartışmalara katılma ve eğer yapabilirse, ummanda katre misali, bir katkı yapma amacıyla kaleme alınmıştır.

Bilimsel Bilgi Üretme Sürecinde Olgusal Gözlemden Problem Çözümüne Doğru Olan Epistemolojik Geçiş/Kayma

Bilimsel bilgi üretme süreçlerinde benimsenen yöntemsel yaklaşım geleneksel çizgiden kaymakta ve bu alanda yeni bir anlayış yerleşmektedir. Bu olgu, son 20-30 yıldır gözle görülür bir hal almıştır. Neo-liberal perspektifin sosyal bilimlerin alanındaki sömürgeleştirici yayılmacılığı üzerine ufuk açıcı çalışmalar kaleme alınmıştır (Patnaik, 1990; Fine, 1999; Boratav, 2010a, 2010b; Ercan ve Özar, 2000;

Erdođdu, 2004; Köse ve Bahçe, 2008). Bilimsel bilgi üretim sürecindeki yöntemsel geçişı kaleme alan ve bunu Mod I'den Mod II'ye geçiş olarak adlandıran Gibbons ve arkadaşları (2002), bilimsel araştırma süreçlerinde yaşanan makro dönüşüme işaret etmektedir. Söz konusu geçiş, bilimsel araştırma süreçlerinde, gözlemlenen olay ve olguların kaynağındaki nedenleri açıklamaya çalışan geleneksel yönelimden (Mod I), problem odaklı bir yönelime (Mod II) doğru olmaktadır.

Burada, bu dönüşümün fen bilimleri üzerindeki etkisi konusunda bir değerlendirme yapmak, bu çalışmanın amacını ve haddini aşacaktır. Nowotny ve arkadaşlarının (2003), bu yeni süreçte, "araştırma gündeminin ve önceliklerinin belirli merkezlerden yönlendirildiği", "bilimin giderek ticarileştiği" ve "bilginin kamusal olmaktan çıkıp entelektüel bir meta haline gelerek tekelleştiği" yönündeki gözlemlerine yer vererek, sosyal bilimlerdeki duruma daha yakından bakmaya çalışalım.

Bilimsel araştırma süreçlerinde sözü edilen epistemolojik kaymanın sosyal bilimlere tezahürü ise bu alandaki farklı kuramsal yaklaşımların, gözlemlenen olguları kavrayış biçimleri arasındaki farklılıkları ortadan kaldırıcı yöndedir. Farklılıkların yok olması, kuramlardan birinin olgulara ilişkin açıklamalarının diğerlerine üstün gelmesinin sonucu olarak değil, daha baştan, olgular üzerine farklı bakış açılarıyla çalışmanın yollarının kapatılmasının sonucudur.

Geleneksel yönelim, temelde bilme arzusunun güdülediği ve sonuçta kuram oluşturmaya varan bir etkinliktir. Buna karşın, yeni yönelim, bilimsel emeği, ele aldığı probleme çözüm getirmeye hasreden pragmatik bir çabaya indirgemektedir. Bu, ilk bakışta, bilimsel etkinlikten, doğrudan yararlı sonuçlar elde etmeye dönük olumlu bir gelişme gibi görünse de, böyle olduğu şüphe götürmektedir. Geleneksel bilim yapma anlayışı, doğrudan problem çözmeye yönelik olmasa da, olgu ve olayların nedenlerine ilişkin ortaya koyduğu açıklamalarla, aslında, çözüme yönelik çabalara da yol göstermektedir. Ancak, epistemolojik olarak birbirinden farklılaşan bilimsel yaklaşımların, ele alınan olgu ve olaylara atfettikleri ontolojik kabul da doğal olarak farklı olmaktadır. Bu nedenle, geleneksel yaklaşım çerçevesinde, farklı yaklaşımların sunduğu kuramsal açıklamaların içerdiği çözümler de birbirinden farklı olmaktadır.

Bununla birlikte, geleneksel bilimsel tavrın, tarihsel olarak, bütünüyle bilimsel kaygılarla biçimlenmiş olduğunu söylemek naiflik olur. Bilimsel çaba ve bilimsel faaliyetin yürütüldüğu üniversiteler, tarihin her döneminde, egemenler tarafından tahakküm altına alınarak güç ve iktidar ilişkilerinin sürmesine ve yeniden üretimine büyük katkılar sunmuştur (Mayor ve Forti, 1995; Timur, 2000).

Problem odaklı yeni yönelime gelince, bu, olgu temelli çalışan ve gözlemlenen olgunun kaynağındaki nedeni/nedenleri açıklama güdüsüyle hareket eden bilimsel çabayı değersizleştiren ve gereksiz kılan bir anlayışa sahiptir. Ortaya bir problem konulmakta ve bilimsel etkinlikten bu probleme çözüm üretmesi ya da çözüm üretmeye dönük çabalara katkı sunması beklenmektedir. Buna karşın,

problemin neden bir problem olduğunu ve nasıl bir problem olduğunu araştırma-ya, analiz etmeye ve nihayet kavramsallaştırmaya yönelik bilimsel araştırma süreçleri atlanarak, bilimsel araştırma işlevsizleştirilmektedir. Bunun anlamı, başka bir deyişle, bilimsel faaliyetin, hazır olarak gündeme getirilen problemin çözümü aşamasında işin içine sokulmasının anlamı, dolaylı olarak, farklı bakış açıları ve kavrayışların saf dışı edilmesi demektir. Bu tavır, egemen anlayışın, problemleri, kendi kavrayış biçiminin tek ve kesin bir kavrayış olduğu düşüncesinin ürünüdür.

Bu tartışmayı somut bir düzleme çekmeye çalışırsak; örneğin, yoksulluk sorununun çözümü noktasında, yoksulların toplum yararına çalıştırılması ya da bazı temel gereksinimlerinin karşılanması gibi pratik çözümler devreye sokulurken, yoksulluğun nedenlerine, yoksulların sınıfsal kimliğine ve yoksulların yaşadığı sosyal ve psikolojik sorunlara yönelik sorgulamalar gündem dışına itilmektedir. Oysa yoksulluk sorunun gerçekçi bir çözümü, bu sorunun kaynağındaki nedenlerin ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır.

Bilimsel bilgi üretme sürecinde yaşanan bu dönüşüm, mevcut toplumsal yapıyı ve bu yapıdaki sorunları insan eyleminin ürünü olarak görmeyip, dışsal verili bir durum olarak görmekte ve dolayısıyla tam tersi yönde düşünen sorgulayıcı ve dönüştürücü çabaları devre dışı bırakmaktadır. Dahası, eleştirel tavır bir yana, egemen yapının sınırları içinde kalan alternatif tavırların bile sesi kısılarak onlar da kenara itilmektedir. Söz gelimi, işsizlik sorunu, Marksist bakış açısına göre, yapısal ve kapitalizmin doğasına içkin bir sorun iken, yapısal-işlevselci görüşe göre, toplumun buna ilişkin kurumlarının/organlarının iyi işlememesinden, Keynesgil iktisada göre de ekonominin yeterli istihdam yaratamamasından kaynaklı bir sorundur. Buna karşın, egemen konumdaki neo-liberal yaklaşıma göre ise, işsizlik bireyin kendisinden kaynaklı olarak yeterli insan sermayesi biriktirememiş olmasının yol açtığı bir sorundur. Görüldüğü gibi, dört farklı yaklaşımın aynı olguya dair ontolojik kabulü, farklı farklıdır. Dolayısıyla, her bakış açısının gözlemlenen olguya atfettiği ontolojik kabulün içerdiği çözüm yolu da birbirinden farklıdır. Hal böyle iken, sosyal bilimlerin, olgu üzerine çalışma yerine, probleme dayalı çözüm üretme odaklı yeni yönelimi, işsizlik bahsinde, önceden tanımlanmış ve sınırları belirlenmiş bir işsizlik sorununun işaret ettiği tekli çözümün dolaylı olarak kabul edilmesi ile eş anlamlıdır. İşsizlikle mücadele plan, program ve politikalarının ulusal ya da uluslararası düzeyde herhangi bir örneği incelenecek olursa, bunun, bütünüyle neo-liberal bakış açısıyla uyumlu olduğu görülecektir. Bu bağlamda, işsizliğin çözümüne yönelik uygulamalar, neo-liberalizmin, işsizliğe dair yetersiz insan sermayesinden kaynaklı bir sorun olduğu tezinden hareketle oluşturulmuş meslek edindirmeye, yeni beceri kazandırmaya ya da açık işler hakkında bilgi akışı sağlamaya dönük birer pratikten ibarettir.

Örnekler çoğaltılabilir, ancak, bu, ulaşacağımız sonucu değiştirmez; sosyal bilimlerin yeni yönelimi, özünde, bilimsel araştırmayı egemen düşüncenin sözcüsü konumuna indirgeyen son derece problemlili bir yönelimdir.

Egemen düşünüş biçimi, toplumsal gerçekliğin bilgisini kendine göre yeniden oluşturmak ve bu yolla gerçekliğin nesnel olarak kavranması yerine, kendi bakış açısından kavranmasını yerleştirme ve bunu da evrensel gerçeklik olarak sunma gayreti içindedir.

Sosyal bilimlerdeki bu makro dönüşüm sürecinin etkilerini, çalışma ilişkileri alanında da gözlemek mümkündür. Kapitalizmin 1970'lerden sonraki yeniden yapılanma sürecinde, Toyotist talep yönlü üretim tarzı ve bu üretim tarzının çalışma ilişkileri alanındaki tezahürü olan insan kaynakları yönetimi (İKY) akımı, MIT (Massachusetts Institute of Technology) araştırmacıları tarafından Japonya'dan alınarak Batı'da popüler hale getirilmiştir (Rinehart, 1999: 20). İKY söylemine yakından bakıldığında, bu anlayışın, otoriter ve baskıcı Taylorist anlayışa karşın, katılımcı ve demokratik olduğu, katı Taylorizme karşın, esnek ve insancıl olduğu savunulmaktadır. Buna karşın, 1900'lerin başlarından itibaren yaygınlık kazanan Taylorist yaklaşım ve İnsan İlişkileri Yaklaşımı'ndan günümüzde kadar olan süreçte hakim paradigmlar arasında kesintilerin değil, devamlılık ve geçişliliklerin olduğu ileri sürülebilir. Çünkü 1920'lerden itibaren Kuzey Amerika ve Britanya'da kullanılmaya ve akademiye bir disiplin olarak biçimlenmeye başlayan endüstri ilişkileri araştırmaları (Edwards, 2003: 1), genel bir gözlemlerle, o gün de, bu gün de, verimlilik artışını sağlayacak bilgi üretimine odaklanmaktadır. Örgüt kültürü, toplam kalite yönetimi, kalite çemberleri, kariyer planlama, kişisel gelişim vb bu amaçla geliştirilen pratiklerdir.

Öte yandan, bu söylenenin tersine, anaakım bakış açısı, bu kavramları, Fordist-Taylorist baskıcı çalışma rejimine karşılık, işçilerin, işletmenin işleyişine ilişkin söz söylemelerine, sorumluluk almalarına ve karşılaştıkları problemlerin çözümü noktasında inisiyatif kullanmalarına olanak tanıyan, yeni -post-Fordist- çalışma ilişkileri düzeninin birer pratiği olarak sunmaktadır (Womack vd., 1990: 99). Buna karşın, alan araştırmalarından elde edilen bulgular, bunun gerçekçi olmadığını ortaya koymaktadır. Katılım programlarının sendikaları devre dışı bırakmak gibi bir strateji içerdiği, son sözü işletme yönetiminin söylediği ve maliyeti düşürme hedefiyle uyuşmayan işçi önerilerinin göz ardı edildiği ortaya konmaktadır. Dahası, post-Fordist üretim tarzında işçilerin en az Fordist-Taylorist üretim tarzında olduğu kadar baskıcı bir düzende ve ağır bir yük altında çalıştırıldığı, bu nedenle, yeni üretim ve çalışma düzeninin Fordist kitlelesel üretimin bir versiyonu olarak nitelendirilmesi gerektiği savunulmaktadır (Florida ve Kenney, 1991; Moody, 1997: 86-90; Rinehart, Huxley ve Robertson, 1997; Rinehart, 2001). Buna ilaveten, İKY akımının daha çok Amerikan toplumuna özgü olan takım çalışması, kalite çemberleri vb pratikleri, ekonomik yapı ve kültürel kalıplar ötesi evrensel birtakım teknik uygulamalar olmayıp, kimi toplumsal yapılarda kabul görmediği gözlemlenmektedir (Martínez Lucio, 1995: 379; Rodríguez Ruiz ve Martínez Lucio, 2010: 127-129).

İKY, neo-liberal evrede, üretim tarzı ve çalışma ilişkilerindeki dönüşüme paralel olarak, işçi sınıfının, bu yeni çalışma düzenine rıza göstermesini sağlamanın (Altmann, 2007: 349) ve onun ürettiği artı-değer oranını arttırmanın sofistike birtakım yöntem ve tekniklerden ibaret bir görünümüne sahiptir. Bu haliyle İKY yönelimi, tam da sosyal bilimlerdeki, problem çözümü odaklı yeni yönelimle örtüşmektedir. Adams (1991: 8), endüstri ilişkileri alanında iştigal eden araştırmacıların, alana ilişkin kavramlar üretmek yerine ağırlıklı olarak pratik sorunların çözümüne odaklandıkları için sağlam kuramsal temellerin atılamadığını ileri sürmektedir.

İKY akımı pragmatik yönelimi, sosyoloji ve ekonomi politikten kopuk toplumsal gerçekliğe ilgisiz elit tavrı ve çalışma ilişkileri alanını yöneticilerin tek yanlı belirleyiciliğine indirgeyen bakışı ile (Martínez Lucio, 1995; Rodríguez Ruiz ve Martínez Lucio, 2010) başta sendikal örgütlenme olmak üzere emekçi sınıfların sorunlarını bilimsel olarak çözümlenmeye uygun bir araştırma zemini sunmamaktadır.

Emeğe Dair Sorunların Bilgisini Üretme Bağlamında Yereldeki Durumumuz

Tarihsel Kökler

Türkiye’de, bu bağlamda, Kuzey Amerika ve Britanya menşeli endüstri ilişkileri kavramı değil, Kıta Avrupası kaynaklı sosyal siyaset disiplini devletçi sanayileşme süreciyle eş zamanlı olarak oluşmaya başlamıştır. Bilindiği gibi, ilk olarak, “içtimai siyaset” adıyla, İstanbul Üniversitesi bünyesinde, Nazi Almanya’sından kaçıp Türkiye’ye sığınan profesörlerden biri olan Gerhard Kessler’in çalışmalarıyla varlık kazanmaya başlamıştır.

Kessler, siyaseti, devlet adamlarının ve vatandaşların toplumsal düzenin inşasına ve işleyişine aktif katılımları olarak tanımlasa da, siyasetin özel bir alanı olan sosyal siyaseti sınıflararası tezatlıkları hafifletici bir sosyal denge ve uzlaşma siyaseti olarak nitelendirmektedir. Kessler’e göre, sınıflararası farklılıklar ve çıkar çatışması, devleti ve hukuk düzenini tehlikeye düşürmekte, bu nedenle, sosyal siyasetin iyi işlemediği yerlerde içtimai ihtilal her an patlamaya hazır en büyük tehlikedir. Neyse ki, sosyal siyaset sınıflararası farklılıkları ve çıkar çatışmasını bertaraf ederek, bu tehlikeyi ortadan kaldırmaktadır. Kessler’e göre, sosyal siyasetin nihai amacı budur, bu olmalıdır. Çünkü devletin bekası her şeyin üstündedir. Gerekirse bu uğurda sert tedbirlerin alınması ve cezai yaptırımların uygulanması da meşrudur. Bu bağlamda, Kessler’in sosyal siyaset anlayışı cinsiyetçi bir öze de sahiptir. Çünkü Kessler’in gözünde sosyal siyaset er kişi işidir. Fakirlere yardım işleriyle tanınmış olan kişilerin daha çok duygularıyla hareket eden kadınlar olmasına karşın diyor Kessler, sosyal siyaset alanında tanınmış kişiler hak peşinde koşan ve hukuk yaratan erkeklerdir (Kessler, 1945: 3-12).

Kessler, sınıflararası denge ve uzlaşma kurma çabası olarak sosyal siyaseti liberalizmin önünde bir engel olarak gören Manchester Okulu ve sosyalist devrimin önünde bir engel olarak gören Marsist görüş karşısında katıksız bir sosyal siyaset

savunucusudur (Kessler, 1945: 145-181). Kessler, Thomas Hobbes'u andıran bir bakışla, düzeni ve adaleti sağlayıcı, kendinden menkul bir yapı olarak devleti sınıflar üstü bir konuma koymaktadır. Dolayısıyla, sosyal siyaset aracılığıyla devleti sınıfsal çelişkilerden doğan tehlikelere karşı korumak, özünde toplumsal düzeni, barışı ve adaleti sağlamakla eşdeğerdir.

Türkiye'de, sosyal siyasetin bağımsız bir disiplin olarak oluşmaya başlaması, 1930'ların başlarında sanayileşme çabalarının hız kazanmasıyla dönemsel olarak kesişmektedir. Sanayileşmenin hız kazanmasıyla kapitalizme özgü sorunların ortaya çıkmaya başladığı bir ortamda, sosyal siyaset, Kessler ve onun çizgisini takip edenlerin (Tuna ve Yalçıntaş, 1999: 12) bakış açısıyla hayati önemdedir. Bu bakış açısının sosyal siyaset yorumu yapısal işlevselci kuramsal perspektifle örtüşmektedir. Buna göre, sosyal politika, kapitalist sanayileşmenin gelişmesine paralel olarak ve kapitalist gelişmenin selameti uğruna sınıf çatışmasını bertaraf edecek başlıca araçtır. İşçi sınıfı, sınıfçılık siyasetinden ve alternatif toplum tahayyüllerinden vazgeçip, kapitalist sanayileşmeye rıza gösterecek ve o, bu uyumlu ve uzlaşmacı tavrının karşılığı olarak, sosyal politikalarla korunup kollanacaktır.

Görüldüğü gibi, bu bakış açısının yorumu, "içtimai siyaset" ya da "sosyal siyaset" kavramlarıyla ifade edilse de, kastedilen siyasetten çok, uygulamalardır. İngilizcedeki kavramsal ayrımla, kastedilen siyaset (politics) değil, uygulamadır (policy). Çünkü siyaset, Kessler'in de vurguladığı gibi, farklı toplumsal kesimlerin, toplumsal işleyişe ilişkin kararların alınmasına aktif katılımını ifade eden bir kavramdır. Oysa Kessler ve devamla onun çizgisinde ilerleyen İstanbul Üniversitesi sosyal politika kürsüsünün sosyal siyaset kavramına yüklediği anlam, işçi sınıfının aktif katılımı değil, bu 'tehditkar' sınıfa uyumlu ve uzlaşmacı davranış kalıplarının benimsenmesidir. Kısacası, içtimai/sosyal siyaset korporatist bir toplumsal düzen kurma çabasına katkıda bulunacak bir disiplin olarak tasarlanmıştır.

İstanbul Üniversitesi'nden sonra, Prof. Dr. Cahit Talas'ın çabaları ve akademik çalışmalarıyla, Ankara Üniversitesi'nde, Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde de bir sosyal politika kürsüsü kurulmuştur. Talas, bunun kolay olmadığını, özellikle fakülte'deki profesörler kurulunun böyle bir kürsünün kuruluşuna karşı çıktığını ama uzun uğraşlar sonucunda kürsüyü kurabildiğini söylemektedir (Işıklı ve Gülmez, 1990: 20).

Kürsünün kurucusu olarak Cahit Talas da, ilk başlarda, sosyal politikayı emek ve sermaye arasında bir denge arayışı olarak görse de, zamanla bu yöndeki bakış açısının değiştiğini ifade etmektedir. Talas'ın kendisinden dinleyelim:

Başlangıçta emek ile sermaye arasında bir denge arayan bir havam oldu. Fakat sonra o değişti. Çünkü "ne dengesi arıyorum" diye düşündüm. Birisi ezilen, birisi ezen... Binaenaleyh bu durumda, "benim katkıda bulunmamı gerektiren durum, ezilenin yanında olmaktır, onun davalarını, onun haklarını ve özgürlüklerini savunmaktır" dedim (Işıklı ve Gülmez, 1990: 32).

Talas, kürsüyü oluşturmaya çalıştığı dönemde, işçi hakları konusunda, “grev hakkı isteyen Türk değildir” sloganlarının atıldığı, son derece baskıcı bir ortamın hakim olduğunu vurgulamaktadır (Işıklı ve Gülmez, 1990: 10) Talas, yalnızca işçi hakları konusunda değil, diğer konularda da durumun farklı olmadığına, üniversitede bile farklı görüşlerin tartışılmadığına ve özellikle sol perspektiften çalışmalar yapmanın zor olduğuna işaret etmektedir (Işıklı ve Gülmez, 1990: 23).

Sosyal politika disiplininin iki öncü geleneğinin çizgisini kavramaya çalışırken, ilk elde müracaat ettiğimiz kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler ve izlenimler, iki kürsünün alana ilişkin tavrında ve benimsediği yaklaşımda derin farklılıklar olduğu yönündedir. Buna karşın, Makal, iki kürsü arasında böylesi bir farklılığın olmadığı konusunda uyarıda bulunmaktadır. Makal, Talas’ın sosyal politika yaklaşımının, içerik olarak, Marsist sınıf perspektifi ile hiçbir şekilde uyuşmadığını belirtmekte ve Talas’ın disipline ilişkin bakış açısındaki dönüşümün, muhafazakar bir çizgiden hümanist ve sosyal demokrat bir çizgiye geçiş niteliğinde olduğunu söylemektedir. Makal, bunun yalnızca kendi kişisel gözlemi olmayıp, Talas’ın eserlerinde de belirgin bir şekilde görülebileceğini ifade etmektedir (Makal, 2014: 23-24). Gerçekten de, Talas’ın sosyal politika kavramına ilişkin tanımına bakıldığında, bunun, Kessler’in sosyal politika kavramına yüklediği anlamla neredeyse birebir örtüştüğü görülmektedir:

(...) toplumsal politika, amacı toplumsal adalet olan, ekonomi biliminin doğal yasalarını düzeltici ve anamalcı toplum düzeni içinde sınıf savaşımının nedenlerini gidermeye dönük önlemler ve siyasalar öngören bir denge, uyum ve barış bilimidir. Bu niteliği içinde toplum-sal siyasa geleceği yapar ve kurar (Talas, 1995: 27).

Son tahlilde, Makal (2014: 24), Kessler ile Talas arasında sosyal politikaya ilişkin önemli bir yaklaşım farklılığı olmadığını, aralarındaki farklılığın büyük ölçüde İstanbul’da ve Ankara’da olmak gibi coğrafi bir farklılıktan ibaret olduğunun altını çizmektedir.

Malum olduğu üzere, 1980 darbesinin ardından başlayan süreçte, Kıta Avrupası kökenli sosyal siyaset yerine, Kuzey Amerika ve Britanya kökenli endüstri ilişkilerine bir yönelim olmuş ve disiplinin yeni adı Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri olarak belirlenmiştir.

ÇEEİ Gölgesinde Sosyal Siyaset

Sosyal politikadan ÇEEİ’ye dönüşümle birlikte yerelde de İKY akımına karşı ilginin gözle görülür bir şekilde artmış olduğu gözlenmektedir. İKY yöneliminin paradigmatik dönüşüme de yol açıp-açmadığına ilişkin bir tartışma da bulunmaktadır. Örneğin, Makal (2008), sosyal politikanın emek odaklı bir yaklaşıma sahipken, ÇEEİ’nin işçi ve işveren tarafları arasında daha nötr bir yaklaşıma sahip

olduğunu ve bunun kısmi bir paradigma değişikliği olarak nitelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Özügürlü (2003) ise, hem akademik araştırma alanı hem de pratik uygulamalar boyutuyla sosyal politikanın dönüşümünü derinlemesine incelediği çalışmasında köklü bir paradigma dönüşümü yaşandığı görüşünü ileri sürmektedir. Buna karşın, Yorgun (2009), ÇEEİ bünyesindeki tez çalışmalarına yer vererek, paradigma dönüşümünden söz edilemeyeceğini ileri sürmektedir. Böylesi bir görüş ileri sürmek, tez çalışmalarının kuramsal ve kavramsal temellerinin incelenmesini gerekli kılmasına rağmen, yazar, tez çalışmalarını, konuları itibarıyla, nicel bir tasnife tabi tutarak bu sonuca ulaşmaktadır! Yıldırım (1997: 18) ise, Türkiye’de endüstri ilişkileri alanında yapılan çalışmaların önemli bir bölümünde teorizsizliğin hakim olduğunu ve analitik incelemeden yoksun bulunduğunu ileri sürmektedir. Burada, bu tartışmayı daha fazla sürdürmeye yer yoktur. Gelineen noktada sosyal politika tartışmaları hepten gündem dışı kalmadığı gibi, ne iyi ki, kalacağı da benzememektedir.

Akademik İKY gündemine yakından bakıldığında, yürütülen tartışmaların alandan üretilen bilgiler ve verilere dayanmaktan ziyade, büyük ölçüde, Amerika Birleşik Devletleri menşeli Harvard Business Review başlıklı dergiden beslendiği görülmektedir. İKY söyleminde, yapısal faktörler görmezden gelinerek, bütünüyle birey ve bireylerarası ilişkiler (çalışanların birbirleriye olan ilişkileri ve yöneten-yönetilen ilişkileri) ön plana çıkartılmakta ve başarının yolunun buradan geçtiği salık verilmektedir. Verimlilik ve üretim artışının, rekabet gücü kazanmanın, çalışma barışı sağlamanın ve daha birçok güzel şeyin anahtarı burada görülmektedir. Emekçi kesimleri üretim sürecinin bir girdisi olarak gören ve bu girdiden verimlilik artışı yoluyla en üst düzeyde istifade etmenin pratik araçlarını geliştirmek gibi bir temel önceliğe sahip olan İKY akımı, ne yeni sendikal örgütlenme modelleri arayışına ne de emeğe dair diğer sorunların çözümüne katkı yapacak bir öze sahip değildir. Bu nedenle, burada İKY üzerine daha fazla söz söylemek gereksizdir.

Peki, sosyal politika merkezli tartışmalar, alternatif sendikal arayışlar, işsizlik, yoksulluk, uzun çalışma süreleri, düşük ücret ve emeğe dair daha bir dünya sorununun çözümüne, bilimsel bilgi üreterek katkı sunma konusunda umut vaat ediyor mu? Hemen belirtelim ki, bu konuyu dert edinen çalışmaların sayısı birkaçı geçmemekte ve bizim buradaki niyetimiz bu çalışmalarla bir polemige ya da hesaplaşmaya girmek değil, bu tartışmayı çoğaltmaktır. Zira, bu konuda az sayıdaki çalışmada imzası olanlardan biri olarak Koray (2013: 17), kendi çalışmalarının tartışılmamasından şikayet etmektedir.

Sosyal politika tartışmalarının içeriğine baktığımızda, birincil öncelikle bir araştırma alanı olarak sosyal politikayı merkeze alan yaklaşımlar ile, daha çok, devletin, özellikle sosyal haklar bağlamında uyguladığı sosyal politikaları merkeze alan yaklaşımlar olarak ikili bir ayrıma gidilebilir. Birinci çizgiye Makal (2008) ve Koray’ın (2013) çalışmaları örnek gösterilebilir. Makal, sosyal politikayı bir

araştırma alanı olarak ele almakta ve bu bağlamda, bilimsel araçlardan yeterince yararlanılmaması (örnek; diğer disiplinlerle kurulan ilişkinin yetersizliği), bir araştırma nesnesi olarak disiplinin gündemine alınması gereken kimi konuların disiplin üzerinde tahakküm kurmaya yönelmesi (örnek; İKY'nin disiplini zaptetmeye yönelik salınımları), hayati birtakım konuların araştırma gündemine alınmaması (örnek; emek tarihine yetersiz ilgi) ve tartışmaların mikro bazı konularla sınırlı tutulması (örnek; sosyal yardımları sosyal politikanın bütünü gibi görmek) gibi sorunları özetlemektedir. Makal, bütün bunların toplamında disiplinin kapsayıcı geleneksel çizgisinden uzaklaştığına ilişkin kaygısını dile getirmektedir (Makal, 2008). Koray (2013: 17 ve 33) ise, Makal'ın bu gözlemlerine katılarak, üniversitelerdeki yönetsel sorunlar, araştırma yapma olanaklarının kısıtlılığı, kadro yetersizliği, kadroların niteliği vb. sorunların disipline yansımalarına da dikkat çekmektedir.

Sosyal politika alanındaki araştırma süreçlerine ve konu seçimine ilişkin bu gözlem ve değerlendirmeler bir gerçeği ortaya koyuyor; emek araştırmaları, emeğin sorunlarını gündemine alan araştırma sonuçlarının tartışıldığı bir düzeyin gerisinde bulunuyor. Oysa bugün, işçi sınıfının gündelik yaşam bilgisinin üretilmesine, belki de, her zamankinden daha fazla gereksinim bulunmaktadır, dahası bu bir zorunluluktur. Günümüz piyasa düzeninde, çalışma ilişkileri ve işçi sınıfının sorunları mevzu bahis olduğunda, artık örgütsüzlük, hak ihlalleri, baskı, sömürü vb kavramlar sosyolojik gerçekliği ifade etmede yetersiz kalmaktadır. Çalışma ilişkileri alanı ölümlerin, katliamların ve trajedilerin yaşandığı bir hal almıştır. Sözü edilen bilgi üretme zorunluluğu buradan doğmaktadır.

İkinci çizginin meramı ise Koray (2007)'in ve Buğra ve Keyder (2007; 2010)'in çalışmalarında dile gelmektedir. Koray (2007), küresel kapitalizmin hegemonyasının sosyal politikaları geriletmediğini, kendi ifadesiyle zavallılaştığını, buna bağlı olarak sosyal eşitlik, sosyal adalet ve demokrasi kavramlarının tahribata uğradığını belirterek, sosyal politikaların varlığının ters yöndeki etkisinin tartışılmasını, sosyal politika ile uğraşanların birincil sorumluluğu olarak görmektedir. Sosyal politikanın nereye doğru evrileceğini bilmenin kolay olmadığını da eklemektedir. Benzer bir çizgiyi takip eden, Buğra ve Keyder (2010: 17), günümüz koşullarında sosyal politika kavramının taşıdığı anlamın geçmişten çok farklı olmadığını ve başıboş bırakılan bir kapitalizmin toplumu mahvedeceğini artık herkesin gördüğünü ifade etmektedir. Yazarlar, sosyal politikanın, bu yıkıcı etkiyi hafifleterek, kapitalizmi insani ve toplumsal açıdan sürdürülebilir kıldığını söylemekle birlikte, sosyal politikalar konusunda iplerin küresel kapitalizmin elinde olduğunu, küresel kapitalizmin hangi siyasal merciler tarafından ve nasıl bir sosyal politika ile şekillendirileceğinin ise henüz belli olmadığını ileri sürmektedirler.

Bu durum karşısında, Koray (2007: 49), temel sorunun, sisteme tam teslimiyet ile sistemi bütünüyle reddetmek arasında bir yol bulabilmek olduğu görüşündedir. Koray (2007: 51), bu bağlamda, sosyal politikanın sosyal eşitlik, sosyal adalet ve sos-

yal vatandaşlık kavramları temelinde yeniden gündeme alınmasını, Buğra ve Keyder (2007) ise, temel gelir ya da diğer adıyla vatandaşlık geliri talebini ön planda tutmaktadır. Bu yazarlara göre, temel gelir, insan odaklı olması hasebiyle, emeğe verilen değer yerine insan haklarını koymaktadır. Zaten emek merkezli bir değerler sisteminin aşılması gerektiğine inanan yazarlar, temel gelir söylemini, emek odaklı yaklaşımı öteleyici bir işlev göreceği için yüceltmektedirler (Buğra ve Keyder, 2007: 8 ve 12).

Emeğin sorunlarına ilişkin bu tür yaklaşımlar ve çözüme dair gösterilen yollar son derece problemlidir. Bu yazarların sundukları çerçeve sosyal politika tartışmalarını dipsiz bir kuyuya sürüklemektedir. Öncelikle, önerilen bir ara yol olarak, sosyal politikanın makro ölçekte geri kazanılması ya da vatandaşlık geliri gibi tekil taleplerin nasıl elde edileceği sorusu havada durmaktadır. Çünkü yazarlar, ne ulus devlete ne de işçi sınıfına bu noktada en küçük bir rol biçmemektedir (Koray, 2007: 30; Buğra ve Keyder, 2007: 12; 2010: 17). Bu nedenle, dile getirilen çözüm önerilerinin muhatabı bulunmamakta ve böyle olduğu için de akademik düzlemde de bu konuları gündeme almak anlamsızlaşmaktadır.

İşçi sınıfının örgütlü hareketi çok zayıflamış ve bunun sonucu olarak da güç dengesi işçi sınıfı aleyhine bozulmuş durumdadır. Buna rağmen, emekçi kesimden yana tavır alırken, bu kesime söz hakkı tanımadan onun adına konuşmak ister istemez şu soruları akla getirmektedir. Emekçi kesimin sosyal politikaya yüklediği anlam, bizim yüklediğimiz anlamla özdeş midir? Emekçi sınıflar kendi yararlarına olacak bir tartışmanın öznesi değilse, bizim seçkin toplum tahayyüllerimizin nesnesine indirgenmiş olmaz mı? Bu sorular herhangi bir imada bulunmak için değil, cevaplanması beklentisiyle dile getirilmektedir.

Alternatif Sendikal Arayışlar İçin Sosyolojik Gerçeklikle Yüzleşmek

Emekçi sınıf, örgütlü mücadelesinin bir getirisi olan geleneksel sosyal politika kazanımlarını kaybetmiş durumdadır. Kendi eylemiyle yer almadığı herhangi bir zamanda ya da zeminde yeni kazanımlar elde etmesi gerçekçi gözükmemektedir. Geleneksel sendikal örgütlenmenin sürekli zayıflamakta olduğu gerçeği karşısında, alternatif arayışların tartışılması anlamlıdır. Bu arayışların sağlıklı bir mecrada yürütülmesi, bilimsel araştırmalar aracılığıyla elde edilecek sosyolojik gerçekliğin bilgisinden hareketle oluşturulacak zeminde mümkün olabilir. Bu bölümde yürütülecek tartışma, sosyolojik gerçekliğin bilgisine ilişkin değil, bu bilgiyi üretmeye dönük araştırma çerçevesine ilişkindir. Böylesi bir girişim, bilimsel araştırmalara istikamet vermeye çalışan bir muktedirin çabası olarak değil, birlikte istikamet belirlemeye dönük bir tartışma gündemi oluşturmanın çabası olarak görülürse amacına ulaşmış olacaktır. Ortak bir tartışma zemini arayışı bağlamında, öncelikli gördüğümüz gündem maddelerini dile getirmeye çalışalım.

Sendikal örgütlenme konusunda yeni arayışlara giden yolda, sendikasızlaşma sürecinin sağlıklı bir analizinin yapılması şarttır. Sendikal hareketin,

neo-liberalizmin egemenliğinde, küresel ve yerel düzeyde büyük bir tahribata uğradığına ilişkin hiçbir kuşku yoktur. Buna karşın, sendikasızlaşma sorunu, yerel düzeyde, yalnızca neo-liberalizme ihale edilerek tatminkar bir açıklamaya kavuşturulamaz. Bu konuda nitelikli tartışmalar yapılmış olmakla birlikte (Sazak, 2006 ve 2007 derlemeleri), bu tartışmalara eklenmesi gereken bazı konular olduğu ileri sürülebilir. Örneğin, tarım ve inşaat gibi emek yoğun sektörlerde tarihsel olarak sendikal örgütlenme eğilimi yok denecek düzeydedir. , Bu alanlardaki çalışma ilişkileri hakkında yeterli bilgi birikiminin olduğu söylenebilir. Yine, kadın işçiler de, tarihsel olarak, sendikal harekette güçlü bir şekilde yer almamıştır (Toksöz ve Erdoğan, 1998). Bu gözlemler, sendikal hareketin önünün görece açık olduğu neo-liberalizm öncesi dönem için de geçerlidir.

Yeni arayışların çıkış noktasını belirlemede, işçi sınıfını gündelik yaşam koşulları içerisinde kavramaya ve bu alanın bilgisini üretmeye yönelim temel öncelikli konudur (Özdoğan, 2008: 13). Çünkü söz konusu yönelim olmadan iki çıkmaz sokaktan birine sapılması kaçınılmazdır. Birinci çıkmaz, işçi sınıfının seçkinci yaklaşımların nesnesine indirgenmesidir. Thompson'un (2012: 41), işçi sınıfından ideal bir bilinç beklenemeyeceği yönündeki haklı uyarısına atıfla, ikinci çıkmaz, işçi sınıfının ne istediğini bilmeden, ondan birtakım beklentiler içine girilmesidir.

İşçi sınıfı yönelimli bir araştırma gündeminde bu sınıfın proleterleşme düzeyini nitel ve nicel boyutlarıyla belirlemeye dönük bir yer açılmasının, alternatif sendikal arayışların tutunacağı dallardan biri olacağı açıktır. Emekçilerin yaşamlarını idame ettirmelerinin bütünüyle emek gelirin mi bağlı olduğu, emeğini kiralayarak elde ettiği gelirden başkaca geçim kaynaklarına da sahip olup-olmadığı örgütlenme eğilimlerini belirleyen temel etkenlerden biridir. Toplumsal düzlemde, sendikal örgütlenmenin yasadışı çağrışımlar yaptığına dair yaygın bir eğilim olduğu malumdur. Bu eğilimi doğuran nedenler bilimsel araştırmalarla gün yüzüne çıkartılmayı hak etmektedir.

Araştırma gündeme alınması zorunlu bir konu küçük işletmeler gerçeğidir. Türkiye'de, Osmanlı'nın son yüzyılından beri sanayileşme yönünde harcanan yoğun çabalara rağmen ne Osmanlı'da ne de Cumhuriyet döneminde küçük işletmelerin ağırlıkta olduğu yapı değişmiştir. Osmanlı'da, 1800'lerin ilk yarısından itibaren, dışa açık, liberal bir ekonomi politikası benimsenerek, loncaları oluşturan küçük işletmeler baskı altına alınmıştır. Buna karşın, istenilen düzeyde bir sanayileşme gerçekleşmeyince, 1860'larda kurulan Islah-ı Sanayi Komisyonu'nun çabalarıyla küçük işletmeler bir araya getirilerek büyük çaplı şirketler oluşturulmaya çalışılmış, ancak, bu çaba da sonuç vermemiştir (Ortaylı, 2012: 236-238). Cumhuriyet döneminde, 1960'larda planlı kalkınma modelinin uygulanmaya başlamasıyla birlikte, küçük işletmeler gerçeği bir kez daha kabul edilmiş ve bu işletmeleri geliştirmeye yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Küçük işletmeler belirli üretim mekanlarında toplulaştırılmaya başlanmıştır. Küçük işletmelerin toplulaştığı fiziksel üretim mekanlarının biri küçük sanayi siteleri (KSS) ve diğeri de organize sanayi

bölgeleridir (OSB). Küçük işletmelerin toplulaştığı bu üretim merkezleri arasında çok temel bir fark bulunmaktadır. KSS'ler birer kooperatiftir. Bunun anlamı, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu kapsamında kurulan KSS'lerin, 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu kapsamında ve çok geniş kapsamlı devlet desteği ile kurulan OSB'ler karşısında kooperatif yoluyla ayakta durmaya çalışıyor olmasıdır.

Türkiye, bugün de, küçük işletmelerin ağırlıkta olduğu bir ekonomik yapıya sahiptir. İşletme dünyasının yaklaşık yüzde 95'i 1-9 kişinin çalıştığı küçük işletmelerden oluşmaktadır. Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin toplam istihdam içindeki payı yüzde 78'dir (T. C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 2). Bu gerçekliğin akademinin gündeminde olması gerektiği düzeyde yer almadığı açıktır.

Başka bir çalışma (Akpınar ve Gün, 2016) kapsamında küçük işletmeler özelinde yaptığımız saha araştırmasından bazı gözlemleri burada aktarmakta yarar var. Küçük işletmelerde, bir tür geleneksel paternalist çalışma ilişkileri düzeninin egemen olduğu söylenebilir. İşyeri sahibi ve çalışanlar genellikle akraba ve tanıdık çevresinde de bir arada olan kişilerdir ve bu durum, işyeri ilişkilerini de biçimlendirmektedir. İşe almalarda objektif-formel yollar yerine sosyal ağlar kullanılmaktadır. İşçi-işveren ilişkileri hukuki bir zeminde yazılı kurallara göre değil, taraflar arasındaki sosyal ilişkilere ve güvene dayalı bir biçimde sözlü olarak kurulmakta ve yürütülmektedir. Ödül ve cezalandırma da büyük oranda bu temelde olmaktadır. Örneğin, işverenler kimi zaman işçileri döverek cezalandırmakta, dini günlerde nakdi ya da aynı ödüller vermektedir. Buralarda çalışan işçilerin, çalışma koşullarına dair taleplerini işverenlere karşı yasal ve kurumsal yollardan iletmele-ri ya da bu yollardan direnişe geçmeleri neredeyse görülmemektedir.

Sendikalar hareketi üzerine yürütülen tartışmalarda, neo-liberal piyasacı düzenin egemenliğinde, yeni esnek çalışma biçimlerinin ve devletin kısıtlayıcı yasal düzenlemelerinin sendikacılığı bitirme noktasına getirdiği sıkça dile getirilirken, paternalizmin ve klientalizmin egemen olduğu bu ortamda sendikalara olan ilgisizlik çok fazla dillendirilmemektedir. Yeni sendikalar arayışlarının bu dünyaya yönelmemesi düşünülemez.

Sendikalar örgütlenmede alternatif yaklaşımlara kapı aralanmasına katkı sağlayacak yerel toplumsal gerçekliğin bilgisini üretme noktasında rotanın şaşmaması için, yerel gerçekliğe yabancı gündemlere karşı uyanık olunmalıdır. Batılı bazı araştırmacılar bile, uzun zaman önce, çalışma ilişkileri alanında, Batı'ya özgü kavramların, Batı dışındaki bölgelerdeki çalışma ilişkilerini açıklamada yetersiz kaldığına (Adams, 1991: 4) ve yerel gerçekliklerin ancak yerel araştırmacılar tarafından yapılacak özgün araştırmalarla açığa çıkarılabileceğine (Lipietz, 1982: 40) dikkat çekmişlerdi. Rotanın nasıl şaşabileceğine ilişkin bir örnekle bu bölümü burada sonlandıralım. Bilindiği gibi, uluslararası kuruluşlar kimi zaman tematik kampanyalar düzenlemektedir. Sosyal diyalog da neoliberal dönemde, emek ve sermaye arasında çatışmacı bir çalışma ilişkileri yerine, devletin gözetim ve denetimi altında taraflar arasında uzlaşının egemen olduğu bir çalışma ilişkileri dü-

zeni kurmayı amaçlayan böylesi bir kampanyadır. Böylesi bir sosyal diyalog zemininin oluşturulması için Uluslararası Çalışma Örgütü ve Avrupa Birliği düzeyinde özel bir çaba harcanmaktadır. Gelin görün ki, bu kampanya, yerli araştırmacılar tarafından sosyolojik bir olgu muamelesi görmektedir.

Bu ve benzeri kampanyaların başarısızlığı, kampanya sahipleri tarafından bile dile getirilmekteyken (ILO, 2014: 22), Türkiye’de, sosyal diyalog uygulamalarının tarihi köklerinin Osmanlı dönemine ya da erken cumhuriyet dönemine kadar geriye giden kadim bir gelenek olduğunu ileri süren (Görmüş, 2014; Kart, 2015) çalışmalar kaleme alınabilmektedir. Küreselleşmenin, çalışma ilişkilerinde çatışma yerine diyalogu egemen kıldığına inanan (Işığışık, 2007) ya da 1980 sonrası dönemde grevlerin gittikçe azalmasını, çatışmacı gelenek karşısında sosyal diyalogun üstün konuma geçtiğinin somut bir göstergesi olarak sunan (Şenkal, 1999: 36-37 ve 272; Yorgun, 2005: 145) çalışmalar da bulunmaktadır. Aynı sosyal olguyu farklı perspektiflerden araştıran araştırmacıların farklı sonuçlara ulaşması son derece doğal olmakla birlikte, Türkiye’de sendikal harekete ilişkin bu tür sonuçlara ulaşılmasını farklı kavram ve kuramlarla çalışmanın bir yansıması olarak görmek olanaklı değildir. Bu tür yaklaşımlar, eğer katı bir ideolojik tutumun ürünü değilse, nasıl açıklanabilir, bilinmez!

Sonuç

İşçi sınıfının geleneksel sendikal örgütlenme modeli iflas etmiş durumdadır. Bunu, işçi sınıfının nesnel varlık koşullarının yok olduğu şeklinde yorumlamak sosyolojik gerçekliği inkardan gelir. Emek odaklı bir yaklaşımı dışlayan insan merkezli temel gelir söylemi türünden projeler romantizmin sınırlarını aşamaktadır. Böylesi projelere pratik gerçeklik kazandırmanın nasıl mümkün olacağı belirsizdir. Eğer bunun muhatabının devlet olduğu düşünülüyorsa, devleti sınıflar üstü bir konumda gören bu yaklaşımın doğruluğunu ya da yanılığını tarihsel süreç ortaya koymaktadır.

İşçi sınıfını, güçlü bir örgütlü hareket içinde olmadığı gerekçesiyle, yeni yaklaşımların öznesi olarak görmeden, onun yararına olduğu düşüncesiyle bile olsa, onun adına konuşmanın da bir açılım sağlayamadığı ortadadır. Hobsbawm (1999), işçi sınıfını örgütlü hareketinin dışında muhatap almamak gibi dar bir perspektifin, tarihsel gerçekliğin bilgisini üretme noktasında ne kadar zayıf kaldığını somut örneklerle ortaya koymaktadır.

İşçi sınıfı hareketinin geleneksel örgütlenme modeline alternatif arayışların nüveleri, yalnızca ve yalnızca, işçi sınıfının dünyasında olup bitenlerin bilgisine vakıf olunarak bulunabilir. Söz gelimi, Soma ve Ermenek madenlerinde yaşanan katliamların ardından iktidar partisinin buralarda en yüksek oyu almaya devam etmesini, insanların zeka düzeylerine gönderme yaparak izah etmeye çalışan seçkinci-idealist tutum, olgular dünyası ile araya daha baştan set çekmektedir.

Bunun gibi, Politzer'in (1976: 50) berrak bir şekilde dikkat çektiği üzere, toplumsal gerçekliğin dinamik doğasını hesaba katmadan pratiğe dönük planlar yapmak ve bu noktada, toplumsal dönüşümü, mevcut sol külliyat üzerinden işçi sınıfının eğitilmesi sorununa indirgeyen yaklaşımlar da idealist yollara sapıp yolda kalmaktadır.

Kaynakça

- Adams, R. J. (1991) "Introduction and Overview" *Comparative Industrial Relations – Contemporary Research and Theory* (der. Roy J. Adams), Londra: HarperCollinsAcademic, 1-9.
- Akpınar, T. ve Gün S. (2016) "Testing the human capital development model: the case of apprenticeships in Turkey", *International Journal of Training and Development*, 20, 3, 214-223.
- Altmann, N. (2007) "Japanese Work Policy: Opportunity, challenge or threat?", *Enriching production – Perspectives on Volvo's Uddevalla plant as an alternative to lean production*, (der. Å. Sandberg), Avebury: Aldershot, 329-365.
- Boratav, K. (2010a) "Emperyalizmin İdeolojisi: Suçlu Terimler, Yanlış Yorumlar", *Emperyalizm, Sosyalizm ve Türkiye*, İstanbul: Yordam Kitap, 26-32.
- Boratav, K. (2010b) "Emperyalizm mi, Küreselleşme mi?", *Emperyalizm, Sosyalizm ve Türkiye*, İstanbul: Yordam Kitap, 39-47.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2007) "Önsöz", *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru* (der. A. Buğra ve Ç. Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları, 7-16.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2010) "Önsöz", *Sosyal Politika Yazıları* (der. A. Buğra ve Ç. Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları, 7-17.
- Edwards, P. (2003) "The Employment Relationship and the Field of Industrial Relations", *Industrial Relations: Theory and Practice*, (der. P. Edwards), Oxford: Blackwell Publishing, 31-36.
- Ercan, F. ve Özar, Ş. (2000) "Emek Piyasası Teorileri ve Türkiye'de Emek Piyasası Çalışmalarına Eleştirel Bir Bakış", *Toplum ve Bilim*, 86, 22-71.
- Erdoğan, S. (2004) "Sosyal Politikada 'Avrupalı' Bir Kavram: Sosyal Dışlanma", *Çalışma Ortamı Dergisi*, 75: 12-14.
- Fine, B. (1999) "A question of economics: is it colonizing the social sciences?", *Economy and Society*, 28, 3, 403-425.
- Florida, R. ve Kenney, M. (1991) "Transplanted Organizations: The Transfer of Japanese Industrial Organization to the U.S.", *American Sociological Review*, 56, 3, 381-398.
- Gibbons, M. (2002) *The New Production of Knowledge: The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*, London: Sage Publications.
- Görmüş, A. (2014) "Türkiye'de Sosyal Diyalogun Gelişimi", *Çalışma ve Toplum*, 14, 3, 115-140.
- Hobsbawm, E. (1999) "On history from below", *On History*, Londra: Abacus, 266-286.
- ILO-International Labour Organization (2014) *Global Employment Trends 2014: Risk of a jobless recovery?*, Geneva: International Labour Office.
- İşçiçok, Ö. (2007) *Sosyal Diyalog*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- İşikli, A. ve Gülmez, M. (1990) "Cahit Talas ile Söyleşi: Yaşam Öyküsü", *Cahit Talas'a Armağan*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayını, 1-41.
- Kart, C. S. (2015) "The history of social dialogue in Turkey", *Employment and Equity* (der. B. Ceylan-Ataman ve R. L. Lieberwitz), Ankara: International Labour Organization, 195-211.
- Kessler, G. (1945) *İçtimai Siyaset*, (cev. O. Tuna), İstanbul: Gençlik Kitabevi Neşriyatı.
- Koray, M. (2007) "Sosyal Politikanın Anlamını ve İşlevini Tartışmak...", *Çalışma ve Toplum*, 15, 4 19-55.

- Koray, M. (2013) "Akademik Alanda Sosyal Politika Nereye?", *Çalışma ve Toplum*, 36, 1, 15-39.
- Köse, A. H. ve Bahçe, S. (2008) "Yoksulluk" Yazınının Yoksulluğu: Toplumsal Sınıflarla Düşünmek, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi GETA Tartışma Metinleri*, No: 107, <<http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/tartisma/2008/sayi107.pdf>> (erişim tarihi: 12.05.2015).
- Lipietz, A. (1982) "Towards Global Fordism?", *New Left Review*, 132, 33-47.
- Makal, A. (2008) "Çeyrek Yüzyılın İçinden Kendimize Bakmak: Kuruluşlarının 25.Yılında Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Çalışma ve Toplum*, 16, 1, 11-25.
- Makal, A. (2014) "Türkiye'de Akademi'de Sosyal Politika Geleneğinin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine Tarihsel Bir Yeniden Değerlendirme", *Çalışma ve Toplum*, 41, 2, 17-30.
- Martínez Lucio, M. (1995) "Interpreting Change: Debates in Spanish Industrial Relations", *European Journal of Industrial Relations*, 1, 3, 369-383.
- Mayor, F. ve Forti, A. (1995) *Science and Power*, Vendôme: UNESCO Publishing.
- Moody, K. (1997) *Workers in a Lean World – Unions in the International Economy*, Londra: Verso.
- Nowotny, H. Scott, P. ve Gibbons. M. (2003) "Introduction -'Mod 2' Revisited: The New Production of Knowledge", *Minerva*, 41, 3, 179-194.
- Ortaylı, İ. (2012) *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özğürlü, M. (2003) "Sosyal Politikanın Dönüşümü ya da Sıfatın Suretten Kopuşu", *Mülkiye Sosyal Politika Özel Sayısı*, XXVII, 239, 59-74.
- Özğürlü, M. (2008) *Anadoluda Küresel Fabrikanın Doğuşu -Yeni İşçilik Örüntülerinin Sosyolojisi*, İstanbul: Kalkedon.
- Politzer, G. (1976) *Elementary Principles of Philosophy*, New York: International Publishers.
- Patnaik, P. (1990) "Whatever Has Happened to Imperialism?", *Social Scientist*, 18, 6-7, 73-76.
- Rinehart, J. Huxley, C. ve Robertson, D. (1997) *Just Another Car Factory?: Lean Production and Its Discontents*, Ithaca-New York: ILR Press.
- Rinehart, J. (1999) "The International Motor Vehicle Program's Lean Production Benchmark: A Critique", *Monthly Review*, 50, 8 19-27.
- Rinehart, J. W. (2001) *The Tyranny of Work: Alienation and the Labour Process*, Ontario: Thomson-Nelson.
- Rodríguez Ruiz, Ó. ve Martínez Lucio, M. (2010) "The study of HRM in Spain: the Americanization of Spanish research and the politics of denial?", *The International Journal of Human Resource Management*, 21, 1, 125-143.
- Sazak, F. (2006) (der.) *Türkiye'de Sendikal Krizler ve Sendikal Arayışlar*, Ankara: Epos.
- Sazak, F. (2007) (der.) *Sendikal Kriz Yaklaşımları*, Ankara: Epos.
- Şenkal, A. (1999) *Sendikasıız Endüstri İlişkileri -Genel Olarak Dünyada ve Türkiye'de*, Ankara: Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası (Kamu-İş).
- Talas, C. (1995) *Toplumsal Politika*, Ankara: İmge Kitabevi.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014) Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 -KOBİ'lerin ve Esnaf Sanatkarın Güçlendirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Thompson, E. P. (2012) *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*, (çev. U. Kocabaşoğlu), İstanbul: Birikim Yayınları.
- Timur, T. (2000) *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Toksöz, G. ve Erdoğan, S. (1998) *Sendikacı Kadın Kimliği*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Tuna, O. ve Yalçıntaş, N. (1999) *Sosyal Siyaset*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Womack, J. P. Jones, D. T. ve Roos, D. (1990) *The Machine That Changed The World*, New York: Rawson Associates.
- Yıldırım, E. (1997) *Endüstri İlişkileri Teorileri: Sosyolojik Bir Değerlendirme*, Sakarya: Değişim Yayınları.

- Yorgun, S. (2005) "Küreselleşme Sürecinde Türk Sendikacılığında Yeni Yönelişler ve Alternatif Öneriler", *Çalışma ve Toplum*, 6, 3, 137-161.
- Yorgun, S. (2009) "Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümlerinde Tez Konuları ve Paradigma Değişiklikleri", *Çalışma ve Toplum*, 20, 1, 45-60.

